

СА ПУТА ПО МАЂАРСКОЈ

СУСРЕТ СА СРПСКОМ ИСТОРИЈОМ

Наша културна добра у Мађарској данас имају само историјски значај, све је мање оних којима служе

Померање српског народа из своје духовне и физичке колевке, Косова и Метохије на север, почело је још од првог продора Турака на Балкан. Много је историјских догађаја, великих и оних успутних, који су те сеобе подстицали и наметали, да би се, игром судбине и вољом великих сила, тај процес привео крају на измаку прошлог века. Оно што нису успели Турци током пет векова своје владавине, довршила су полудивља арнаутска племена, највећим делом у другој половини прошлог века.

На Косову је остало огромно српско културно наслеђе, на њему је исписана наша вековна трагична судбина. Ко је могао и помислити да ће нам Високи Дечани, Грачаница, Богородица Љевишка, Газиместан, постати иностранство, да ће то бити наши нови Хиландари, Зејтинлици...

Тражећи спаса, Срби су се селили и губили у бестрагијама Црне Горе, Крајине, тражили спас у загрљају мајке Русије, увек изнова градећи неки свој нови Јерусалим, ново духовно средиште. У одређеном времену бивао је то Трст, па Беч, Праг, Темишвар, Будимпешта, али и они, много ближи, који су се некада звали туђина а сада су Србија - Нови Сад, Сремски Карловци. Тако су се, вековима наша огњишта гасила и наново палила. Данас, оно што је изван граница Србије, више изазива тугу него што улива наду, више је чуђење него дивљење. Огромно богатство, монументалне грађевине и културна добра, ни из далека нису оно што им је била намена, па посетиоцу остаје само да замишља и жали како смо расипали дух и снагу, како смо се губили и претапали.

Будимпешта, са Сент Андрејом (Свети Андреја) је, можда, најбољи и најлакше уочљив пример за то. Обично се сматра да је наше насељавање Војводине почело Великом сеобом (1690), мада се зна да је на том простору, и пре тога, живео бројан српски живаљ и било подигнуто више цркава и манастира. Упоредо са јачањем трговине формирао се и грађански слој, никле бројне вароши. Оне, који су били жељни књиге и знања, привлачили су велики царски градови - Будимпешта и Беч. Тешко је данас измерити и побројати ту велику и значајну српску елиту, која је током 17. 18. и 19. века, тамо боравећи, оставила бројне трагове и обележила своје присуство споменицима и данас видљивим.

Ако посетилац имало држи до свога имена и поноса, не може а да не уздрхти при изненадном сусрету са прошлосту

у којој препозна, осети, види наше дело, дух, име, писмо... Јесте, то је поразан сусрет са српском историјом после чега долази увек ново, болно преиспитивање где смо били а шта смо сада.

Будимпешта! Скоро да се не може ништа, из српске културне баштине ни поменути током три последња века, а да се не помене Будимпешта. Пре него су мостови спојили обале Дунава, то су била два града: Будим и Пешта. Будим је

сведоче бројне грађевине, које се налазе у најелитнијим деловима овог великог града, где је свака зграда споменик, свака улица музеј на отвореном. Непосредно из Ваџи улице (оно што је за нас Кнез Михајлова), улази се у Српску улицу, у којој је Српска православна црквена општина са храмом светог Георгија. Ту се налази и велелепна зграда Текелијум, коју је подигао Сава Текелија (1761-1842), велики народни добротвор, прав-

Сент Андреја

стари град на десној обали Дунава а Пешта нови на левој. Као година њиховог „једињења” узима се 1872. од када је то један град. Будим има дугу историју и по много чему предњачи међу европским градовима. Помиње се као римско насеље још у 2. веку, а Пешта тек од 13. века. Универзитет је добио већ 1480. године, у њему је изграђен први метро на континенталном делу Европе (после Лондонског).

У време Велике сеобе (и других бројних померања српског живља на север), наш народ је итекако био присутан на овим просторима. У 17. веку у Будиму је живело 20.000 Срба, што је неминовно оставило трага у историји овога града. Сада су то, ипак, само споменици, сведочанства, која више сведоче него што служе. А и коме би: данас у Будимпешти живи око 2.000 Срба, потомака тих сеоба, не рачунајући савремене номаде (бизнисмене), који су тамо пристигли-трбухом за крухом. Да су Срби (Мађари су их погрдно звали „Раџи”, кажу зато што нису умели да изговоре име њихове постојбине Рашке, па је онај који долази из Рашке „Раџ”) били значајан фактор у Будиму тога времена,

првак угарских Срба, председник Матице српске. Он је завештао 150.000 форинти, неколико кућа и непокретно имања, а 1838. подигао грандиозну палату Текелијум и све то наменио српским ђацима да се могу школовати у Будимпешти. Комунистичка власт је зграду уступила Мађарима уз одштету, а од недавно је поново враћена Србији. Тренутно је један њен део сређен и у њему станују српски студенти, а остатак се реновира и опрема намештајем.

Без обзира на тако мали број Срба у овом милионском граду, они се труде да сачувају свој идентитет, да отму од заборава своје порекло, културу и традицију па имају српско забавиште, основну школу и гимназију, ђачки дом. У Будимпешти излазе и два српска листа „Српске народне новине” и „Невен”, имају полчасовну емисију на свом језику на националној телевизији, Српско позориште, КУД „Табан” а активне су и задужбине Јакова Игњатовића и Саве Текелије.

Но, упркос свему, време чини своје: старији се још увек труде да сачувају своје корене, док млађи често и не знају српски језик. „Тако је то: прва генера-

ција се бори и опире, чува своје до смрти, друга генерација српче и замуцкује, а трећа зна мало или скоро ништа”, сликовито нам објашњава Стојанка, незаобилазан туристички водич свим нашим људима који у Будимпешту дођу да нешто виде, науче и сазнају. Њени су, вели, овамо дошли незнано када, али сигурно пре бар четири века, опет-незнано откуда. Зато се зачудите када чујете како лепо, чисто „не заносећи” говори српки. Успут нам каже да је српски језик и књижевност завршила у Новом Саду а туризам у Будимпешти, па нам сада све постаје јасније.

Недалеко од те српске оазе („Рацка махала”), ако решите да кренете назад и изађете на дунавски кеј, чека вас Београдска улица, простран булевар који је име добио вероватно по томе што се њиме из Будимпеште излази ка Београду.

Бити у Будимпешти а не поменути импозантни Трг хероја, или Миленијумски трг, скоро је немогуће. До њега се стиже велелепним Андраши булеваром, који очарава својим вилама предивних фасада, баштама. Тргом доминира миленијумски споменик, који је подигнут поводом хиљадугодишњице доласка Мађара у ове крајеве.

Изненада, или вам се то само учини, угледате српску тробојку тамо на рубу Трга, баш где почиње Андраши булевар и где се налази улаз у метро. Да, то је зграда наше амбасаде! Била би неправда не рећи да је ту раскошну грађевину на тако истакнутом месту, добио велики српски песник и дипломата Јован Дучић на дар од своје пријатељице, грофице Штефани!

Рекосмо, бити у Будимпешти а не видети... Ово бисмо могли поновити још ко зна колико пута, јер у Будимпешти, и буквално, треба видети све. Али, пут нас даље води трагом наших предака, који пођоше даље на север и стигоше до Сент Андреје. Сада опет ваља, али пуних уста рећи: доћи у Будимпешту а

Драган Деспотовић, Моштив из Амстердама 007

Љубомир Шуљагић поред спомен-плоче Вука Караџића

не видети Сент Андреју, то би тек био грех! И више од тога!

Али, колико ми је драго што сам ту, чини ми се да бих волео да нисам ни дошао. Како се помирити са сазнањима о ономе што је било, тако моћно, значајно и велико, а сада се назире само обриси, буди машта, жал, неверица, туга.

Сент Андреја је градић који се налази око 20 километара северозападно од Будимпеште, на једном од бројних дунавских рукаваца. Са малим изузецима, то је најсевернија тачка до које су Срби стигли у својим бројним сеобама. Једно време био је и седиште српског патријарха. Сигурно је да не би био ни оно што јесте ни имао значај који има да није било Срба. Под вођством патријарха Арсенија Чарнојевића, а на основу привилегија које им је дао краљ Леополд I, из Србије се овде доселило 8.000 српских породица! Према сачуваним подацима из 1720. године, у Сент Андреји су 88% становништва, те године, чинили Срби! Ако узмемо просту рачуницу да је свака породица, у просеку, имала 6 чланова (тада су породице биле знатно бројније него данас), долази да је у граду и његовој околини живело око 50.000 Срба. Цео град и околина носи српски печат и битно се разликује од амбијента мађарских градова: медитеранска атмосфера - калдрмисане уске улице (некада уже од једног метра), грађевине у барокном стилу... Тако све делује као неко острво, са неба спуштено у бескрај плодног дунавског побрђа.

Сент Андреја је родно место бројних знаменитих Срба а у њу су многи долазили или боравили, јер је то био центар Срба у Угарској. Ту је родна кућа Јакова Игњатовића, зачетника српског реализма (на њој је данас спомен-плоча на српском и мађарском језику); Авакума Авакумовића, музичара европског гласа, Симе Игњатовића, власника познате гостионице „Код златног јелена”, која је годинама била стедиште српске елите; Павла Софрића, историчара и аутора прве историје Сент Андреје.

Овде је боравио и Вук Караџић, који има свој трг и барелеф на кући поред поточића који град дели на два дела. Јесте да пише трг, али, мора се признати, више личи на неки ћошак, сасвим неурађен и недостојан имена овог великана.

Ако продужите доле низ главну улицу према дунавском кеју, просто не знате где да погледате: лево и десно су начичкане мале галерије, музеји, продавнице сувенира, кафићи, кафанице. На једној кафани у дну улице, на самој обали Дунава, лепрша се српска застава. Но, и то је, као и све овде данас у служби бизниса: конобар у њој не зна ниједну српску реч, баш као ни у послатичарници у којој смо предахнули, повучени ћириличним натписом на њој.

О моћи, богатству и слави некадашње Сент Андреје, највише сведочи седам монументалних цркава грађених у барокном стилу, које су подигли богати Срби. Данас су још три у власништву Српске цркве, и то: Пожаревачка, Преображењска, Богородична и Музеј. Ту је и седиште Будимске епархије Српске православне цркве. У близини града је и етнографски музеј на отвореном и извор Стара вода, где се одмарао и сам патријарх Чарнојевић.

Споменици и знамења су упорнији и истрајнији као сведочанства српског присуства од самих Срба: данас их је још око 70 у Сент Андреји! Где су? Нестали су и претопили се, као што је нестала и истопила се слава, богатство и величина Сент Андреје.

P.S. Када сам пре три године био у Сент Андреји, Стојанка ми показа једну кућу, тик поред улице, и рече да је српска, јер је на њеној капији као знак распознавања, као и на осталим српским кућама, био велики венац од цвећа. Када сам ове године поново био у Сент Андреји, венца-није било!

Љубомир Шуљагић

Наши у свету: Драган Деспотовић, академски сликар

УМЕТНИК КОЈИ У ТИШИНИ ТРАЖИ СВОЈ ПУТ

Уобичајено је да медији бивају присутни на отварањима изложби и објављују говоре са отварања који дају уопштене информације о уметнику и радовима с дискретном препоруком присутној публици да је ово повољна прилика за инвестицију, куповину радова. Не дешава се, међутим, да се на крају изложбе, даје још једно уводно излагање које завређује да буде објављено. „Савиндан” управо објављује једно такво излагање, говор холандског уметника Јохан Бреукера при затварању изложбе Драгана Деспотовића, 18. јануара пре три године у Мундијал Центру у Харлему. Један овакав говор уствари представља званично и дефинитивно признање и потврђивање присутности уметника Драгана Деспотовића и његових радова у Холандији.

„...Драгана сам први пут срео када је покренуо иницијативу за изложбу „од Азербејџана до Стадсканала”. Од тог момента освојио ме је својом скромношћу, шармантношћу и финим осећајем за хумор. Осетио сам да је он један одлучан и ангажован уметник, који сам себи даје смернице и под свим условима се бори за своју професију. Шармантно скроман у контакту али и храбар и неограничен када је у питању његов рад.

Искуство које сам имао једном приликом, када нас је све чашћавао једним недужним осмехом, приликом транспорта „бучнотешког” и кабастог објекта од дрвета и бетона, који је сваки пут морао бити превожен у другачијој приколици, од Амстердама до Утрехта, за Хаг и назад у Амстердам. Нема говора - скулптура се мора транспортовати макар је он сам превезао возом.

Ово је типично за њега и његов начин живота.

Драган је уметник који на један суптилан начин „не поштује” ни сопствена правила ни правила других. Неукочен стручним образовањем или својим познавањем класичне и модерне уметности он следи сопствени пут. Његови радови су фини коментари, без правила, на један „згужвани – ишчашени” свет коме он са финим осећајем за хумор и иронију иде у сусрет. Heiner Müller је записао негде о креативном процесу: „Један важан импулс у раду је уништење. Значи играчке других уништити. Ја верујем у те негативне импулсе.”

Да би дошао до унутрашњих истина, њему ништа није свето и он ради са свим шта му дође под руку. За њега нема недостатка у материјалима, јер он употребљава све што „отпушта” боју, што можеш гребати, шмирглати, лепити и преко чега можеш сликати, од „поленовог праха до тоза за кафу”. Зашто? Једноставно зато што је он једна мотивисана особа, зато што његова моћ имагинације нема ограничења и зато што он има храбрости да разрешава све тешке околности.

„Нема живота без уништеног живота и преживети је исто једно решење”, говори даље Heiner Müller. И Драган се практично придржава овога са великим убеђењем. Не изигравати хероја, већ у тишини тражити свој пут. Ово се јасно види у великој серији цртежа и графика на којима бележи своје прве утиске о Холандији. Његово изненађење новим окружењем, ова дивна уметничка колекција, понекад „комично-куршулно” спојена, у опхођењу са новом средином постаје непресушни извор неутољиве жеђи за стварањем нових радова. Морам да кажем да сам се, посматрајући неке од ових радова, осећао скоро као во-

Амстердам, Уметник Драган Деспотовић и уредница „Савиндана” Милева Малешкић

ајер који кришом завирује у нечији дневник. На овим комадићима папира најразличитијег порекла, пред вама стоји интимни извештај, суптилна опсервација, представљена нежним слободним линијама. Неки од цртежа се издвајају посебношћу материјала, при чему је видљиво изненађење и самог уметника крајњим резултатом. Скоро га чујем како се притајено смеје сопственом открићу. Дирљива квази (ко бајаги) неспретност ових цртежа није трик, нема лаганог пријатног решења, већ је она последица журбе при којој он жели нешто брзо забележити или изненадни утисак записати. Када дуже посматрамо ове „бисере”, видимо да он има меру и да сасвим свесно изоставља одређене делове, градећи на тај начин једну сајету пречишћену атмосверу или форму ...

... Драган ми је једном рекао да је он страшно инспирисан Рембрантовим радовима. Моја прва реакција је била: пази, пази, ко то још није под снажним утиском овог сликарског генија. Али када сам мало боље и пажљивије погледао ове радове, почео сам увиђати шта је он можда мислио.

Његова пажња за свакодневне, обичне „отписане материјале”, да се поредити, можда сада идем мало предалеко, са пажњом коју је Рембрант имао према мотивима из свакодневног живота. По мени Рембрант је сликао са истим браон кационима. Драги Боже, како су постале лепе у сопственој светлости и како су безвремене. Ако је то био утицај на који је Драган мислио, онда се ја са њим у потпуности слажем. Јер његове „састављене

Драган Деспотовић је рођен 1964-те године у Обардима (Општина Пљевља). Студирао је од 1985 на Академији Ликовних Уметности у Сарајеву где је и дипломирао 1989-те године, у класи Радослава Тадића. Исте године добио је награду из фонда „Хасан Бркић”, Универзитета у Сарајеву. Неколико година касније 1994, добио је награду ЈИП Полимље за најбољу изложбу приређену у протеклој години.

Поред изложбених делатности бавио се и педагошким радом, радећи скоро 10 година у пријеполским средњим школама. Учествовао је у раду неколико уметничких колонија и радио као „гост уметник” у неколико атељеа, као што су: „Отворени Атеље, Скендерија” 1990-те у Сарајеву; „Уметничка колонија Милешева” 1994-те у Пријеполу; Вајарски студио у Пиетрасанти 1995-те, у Италији; Парк скулптуре „Совино гнездо” 2003-ће у Тињу, у Холандији; „Атеље експерименталне графике” 2006-те, у Паризу.

У фебруару 2000-те пресељава се у Холандију. Тренуто живи са породицом, супругом и двоје деце, у Бесту (Северни Брабант).

До сада је приредио, у различитим европским земљама, 28 самосталних и учествовао на преко 50 групних изложби.

М.

скулптуре” су ванвременске и апсорбују форме. Комад по комад, оне одишу пажњом коју он поклања сиромаштву и ништавности. Материјале и форме, који иначе, не привлаче нашу пажњу, он чудесно склапа и даје им потпуно ново значење. Гледајући његове зидне објекте, представља себи (замишља) старе иконе које су „преузеле” боје и форме из њихове нове околине. Наравно постоји корелација са модерним уметничким дешавањима, као што је Art Brut, али код овог уметника не са циљем да шокира као (Outsider art) маргинална уметност. Јасно се види да је он упознат са идиомом модерне уметности, али није њен послушни следбеник. Он зна да своју вештину, на један неупадљив начин, употреби у изградњу нове целине. Попут археолога, он скида слојеве у дрвету и открива скривене форме и структуре. Он чисти шмиргла свакојаке металне предмете, тако дуго, док се на њиховој површини не покаже сакривена племенитост метала. Ту и тамо наноси танак слој боје, као једну транспарентну опну, која све остале боје и преливе оплемењује и повезује. Понекад препознајемо одређене материјале и форме, али у супротности са, на пример колажима Vica Gentilsa, њихово првобитно значење је „жртвовано”, ради њихове улоге у новој целини.

Пред Драгановим објектима стојите у једном истом моменту пред нечим што је вековима старо, а истовремено припада овом тренутку (времену). У овим скулптурама су форме Амстердамских господских кућа и досадних стамбених блокова, испреплетане и обогаћене слободним декорацијама, постале фантастичне грађевине, дечије колибе из снова и палате у облацима. У почетку се треба навикнути на њихову туробност, њихову тишину, али након тога откривате да оне ипак одају мало светлости и од тог момента оне вас освајају.

Можемо бити срећни да у нашој средини имамо оваквог уметника. Не тако давно сваки уметник који дође у Холандију морао је да докаже да је његова уметност значајна за Холандију. Мени никад није било јасно шта би то тачно требало да значи, никад нисам успео да сазнам ко је одредио та правила и како се она примењују.

Ове године можемо да прославимо 400 година од рођења нашег националног генија Рембранта, који је био у немилости тадашњих трговаца уметнинама. Тек у 19-ом веку, његова звезда се поново диже и то не захваљујући Холандској интелигенцији, већ Француским писцима и сликарима. Тек 1840-те године му је подигнут споменик и то пошто су наши суседи Белгијанци подигли споменик Рубенсу. Тако је то са нашим националним самопоштовањем, а оваква историја присиљава све нас, уметнике, публику и критичаре на одговарајућу скромност.

Ипак, упркос овом упозорењу, усуђујем се, са пуним убеђењем, да тврдим да је овај искрени уметник наша велика добит.”

Јохан Бреукер

превод са холандског Урош Вукчевић

БУДИ ТО ШТО СИ, ТУ ГДЕ ЈЕСИ

Добро је позната мисао „да се сликар најбоље разуме када говори својим делом” но они мојег соја не беже од одговора ни у овој форми и на овај начин, нарочито када та питања поставља уредница ових страница. Морам се похвалити да је она врло пажљива према мени и да има разумевања за мој рад. Можда вам то звучи чудно али имати подршку или бар симпатије за оно што радите, у времену данашњем је права реткост. Ја сам по том питању, имала среће, или ми се тако чини, углавном не жалим се. Имамо права да се жалимо на живот, једино ако од њега тражимо немогуће. Чини ми се, да тражим само онолико колико и дајем. Не очекујем ништа више. Дуго нисам знала шта очекујем ни од себе. Можете годинама носити нешто у себи, може то нешто стотинама година бити у вашем генетском коду, а да тога не будете свесни. Иницијална каписла је оно што многи на овом свету никада не нађу. Можда ни не траже, а вреди тражити. Не постоји особа која није способна да уради више од онога што мисли да може. Ко хоће да нешто учини, нађе начин, ко неће, нађе оправдање. Та оправдања су својствена деци и онима који се тако понашају. Као девојчица, и ја сам за своје неуспехе и неостварене успехе кривица друге. А онда ми се као малој стварно и десила једна несрећа, која ми је изгледа отворила очи да видим, да нас само невоље живота уче да ценимо добар живот. Као дете повредила сам руку. Најеминентнији стручњаци (са ВМА), рекли су да и поред свих терапија које ме очекују, нећу моћи ни оловку да држим у руци. Какав парадокс. Из ове перспективе, и временске дистанце од двадесет пет година то изгледа сурово. Није, било је још суровије него што можете да претпоставите. Но, још једном се показала тачном изрека, да што вас не уби то вас ојача, ако пре тога нисте запали у најгору могућу замку самосажаљевања. Схватите, да неко живи живот, а неко чека судбину. Сапнете се, устанете, идемо даље. И, идем, идем целим путем, јер ако није тако зашто бих уопште ишла. Ето, у свакој несрећи видите и мало среће. Ако добро гледате, од тога мало, видећете много. Треба гледати ширу слику, а не да од једног стабла не видимо целу шуму. Не желим да стекнете утисак, да се вама исповедам или јадам. Оно што бих волела је, да из мога примера, можда, извучете неку поуку, не направите сличну грешку, видите код себе нешто што нисте знали да поседујете... Ја сам изгледа од свог рођења поседовала дар који нисам на прави начин ни препознала, схватала. Знате у породици каква је моја, подразумевамо се таленат за ликовним изражавањем. Сви су око мене лепо цртали и то је било не-

што сасвим нормално. Прва особа која ми је скренула пажњу и није игнорисала мој таленат, је била моја учитељица, Мира Маринковић. Фантастични педагог и ентузијаста, једна од, нажалост, последњих која је свако дете гледала као особу, индивидуу. Она је све моје ликовне радове слала на све могуће конкурсе (тада смо живели у СФРЈ), где су, тек се сад „хвалим“, постизали и значајне резултате. Али стигло је одрастање и друге преокупације, а мој таленат се и даље „подразумевао”, и ваљда чекао. Искуство које сам „чекајући” стекла дакако је непроцењиво, али је могло и мање да ме кошта. Кажу да је, искуство најбоља школа, али је школарина јако скупа. Но, све има своју цену, и све иде у рок службе. Додуше, шта вреди галопирати ако се крећете у погрешном правцу. Ја сам свој правац нашла. Хвала Богу. Ако Човек не зна ка којој луци путује, ни један ветар му није повољан. Ја сам у мојој луци нашла све што је једном човеку потребно за добру пловидбу, и љубав, и подршку, и ону иницијалну капислу и ветар у леђа.

Често људи, гледајући са стране, мисле да код других цветају руже и у јануару. Можда, али то морају бити оне вештачке, лажне. Искрено, таквих нема, бар не оних правих. Вероватно, свако од нас, без обзира чиме се бави, има на путу неки трн намерно ту постављен. Ако. Нека. Људи највише мрзе оно чему највише завиде. Увек ће бити људи који ће желети да вас повреду, али треба наставити веровати у себе, само треба бити опрезан. Верујте у оно што радите, радите, радите и успех и награда ће стићи. Уметност захтева знање и напор. Таленат са којим се рађамо, сам по себи нам не значи ништа ако на њему не радимо. Ја не могу да причам о мом „успеху или квалитетима”, некако не иде, али могу да вам причам о томе, колико пута нисам била мама, када је то било потребно, ћерка или супруга... Срце ме заболело, али уметност тражи жртву, и вашу и оних око вас. Тежак је избор. Зато је и много више сликара мушкараца, него жена. Није ту реч о таленту, ни говора. То је ствар компромиса, а уметност не познаје компромисе. Мушкарци имају на располагању много више времена. од двадесетчетири сата дневно, они имају сваки, жене не. Ако желите да budete уметник, онда то морате бити 24 сата, 365 дана у години. Жене морају бити вредније, радније, не жалим се, Божије давање. Но, ја имам среће, морам да признам, да сам окружена људима који за мене имају више разумевања него и што и сама понекад имам за себе. Од уметника, то вам из искуства говорим, већи су уметници они који живе са њима. Када сликате, често по неколико дана нисте доступни ни за какву врсту

комуникације, као да нисте ту, као да сте негде другде. На жалост неко увек мора да трпи. Велико је бреме оних који деле живот са уметником. Моја породица, је моја велика подршка. Не мало пута сам, и сама хтела да одустанем или бар успорим, јер кад се дајете уметности дајете се цели, но сваки би пут налетела на мој бедем од мог супруга, који ме чува и од себе саме, што ми и не прија баш увек. Сваки ме пут гурне у још веће окршаје са собом самом и својим стваралаштвом, јер немам права да не стварам, ту прилику не добија свако, само ретки. Стварати значи два пута живети. Треба бити захвалан, прилику да ради оно што воли нема свако, прилику да ради оно за шта те Бог дао има само понеки срећник. Хвала. Уз моју породицу сам научила да уживам у малим стварима, јер је оних великих тако мало, а и кад се појаве углавном нас разочарају, ваљда изгоримо од предугог чекања и превеликог очекивања. Зато више и не очекујем и не чекам, довољно знам и могу да сама себи стварам ситуацију, догађаје. Довољно је тога, можда чак и превише, што су ми други говорили да треба да радим, из најбоље намере, за моје добро. А, онда схватите, да нису лоша времена, него људи, част ретким изузецима.

Зашто сам остала у Пријепољу, зашто нисам отишла у неки велики град, где има већих могућности, већих људи, догађаја, прилика..? Била сам, пар година, и вратила се. Уистину, тамо свега има, само, само себе нисам нашла. Нема мојих брда, у којим овде уживам док одмарам у свом прекрасном дворишту. Дунав и Сава су лепо, али немају ту боју и тај звук неспутаности, слободу и бистрине какве имају Милешевка и Лим. Немам ништа против великих бетонских зграда и солитера у којима неко и успева да станује, али у нашим кућама се живи, што је мени велика разлика. Свако нека свој живот живи онде где жели, ја сам свој избор направила. Ту сам, одакле сам, то сам што сам, и то не мења оно ко сам. Ако искрено радите, шта год то било, и ако верујете у то што радите, потпуно је све једно где живите на овој планети. На крају крајева сви велики људи и велике реке долазе из малих градова. Једино, што у великом граду, не морате ником да полагате рачуне, да објашњавате, овде морате, овде, сви све знају. Питам се понекад, каква би прекрасна тишина настала када би људи говорили само оно што уистину знају. Разуме се да нигде није савршено, као што ни људи нису савршени, али мени више одговара атмосфера малих градова. Волим то што се сви познајемо, дружимо, заједно доживљавамо и добро и зло, овде нема те отуђености као у метрополама. Заједно се радујемо, тугујемо, дочекујемо нове, испраћамо старе године, заједно слаavimo славе. У малом

граду човек сам себи бира ритам којим ће живети, велики град, вам намеће свој ритам. Мени тај ритам не прија, много је брз, нема душе, нема ваздуха, даха, гуши. Неко то воли, ја не. Истини за вољу, велики градови јесу центри између осталог, и културних догађаја. Они су наша неминовност, али ја моје посете тим центрима дозираам по потреби. И, верујте, често се деси да ми из провинције, како тамо воле да нас зову, будемо сведоци великих културних догађаја, хепенинга, перформанса, чешће него људи који живе тамо. Када живите у малом месту, као што је наше, научите да вам је све близу, на дохват руке, па нам

Ивана Крповић, *Мртва природа*

ни та велика места нису далека, и небо је некако ближе. Једна од ретких предности великих градова, је та што вас тамо људи ипак награђују за постигнути ниво, не питајући вас где и како сте дошли до знања, умећа, заната у рукама. Или знате или не знате, или јесте или нисте. Е, овде је то другачије. Ваљда због сопственог незнања, људи траже писмену потврду да то што виде вреди. Можда, тако траже оправдање за оно што не виде, или не знају да гледају. Могу да читају ликовне критике, наслове, да гледају телевизијске прилоге, али, лако је чути савете здравог разума, тешко их је послушати. Премда, вам ни разум не значи ништа, ако му не помаже машта.

Нисам од оних који „исправљају криве Дрине”. Можда више личим на Дон Кихота, борим се са ветрењачама. Спочитавају ми тако моје „ветрењаче”, да нисам школован сликар. Мени то мало звучи смешно, мало ме и љути, како не виде. „Школован”, свако пролази своју школу, на овај или онај начин, неко теже, неко лакше. Ја сам бирала

пут којим се ређе иде. Уметност је иначе нешто крајње неодређено. Нема надокнаде за таленат који се калио. Можете да смислите и песму од два тона, а опет ће моћи да је пева само онај који има слуха. Тај слух је тако неопходан и ономе ко слуша, а све је мање добрих слушалаца који вас не прекидају док певате и дарујете им своје најискреније емоције и најтананије нити своје душе. Штета. Али, „ветрењаче” дувају неки други ветрови, морам се прилагодити, нисам тако младо дрво да бих се могла савијати, а ни тако старо да се не би могло још финије обрађивати. Да би ме људи лакше схватили, и прихватили или можда

видели и веровали у оно што радим, уписала сам студије, и студирам. Екслузивно, за неверне Томе, врло успешно, и тај ћу круг да завршим, са или без трња са почетка приче, потпуно ми је свеједно. Оних који желе да вас саплићу и да вам бацају трње по путу, ће бити, као што их је одувек било, без обзира где живите и шта радите. Можда је у мојој професији то мало транспарентније. Код мене такви људи могу да изазову само сажаљење, јер такви мисле да су довољно мудри баш као и пијанице које себе сматрају довољно трезним. За такве је најбоља употреба речи, ћутање. Нек не ћуте пријатељи, ја их немам много, али су ми животно важни. Искрени пријатељи су реткост, не штете ме, ни онда када би могли, када би можда требало, држе ме чврсто на земљи када понекад полетим, ваљда се боје слетања. У праву су, увек, хвала им. Чувам их као реликвију, они су раритет у овом времену. Моја деца су моји анђели, моја крила. Знам да ће ме, ако не сад, једног дана разумети, јер ће и они по свој прилици мојим стопама. Надам се да, иако има свако свој пут, да ће њихов бити много лакши него мој, моћи ћу, надам се, да им укажем на разне „добронамерне”, путоказе и смернице. У уметности пречице нема, то је процес који тражи време, упорност, истрајност, и награђује само оне најискреније, најоданије, вредније, упорније, само оне који не одустају. Па некад се и греша, па и уз највеће људе иду највеће грешке, не греша само онај који ништа не ради, мада му је то највећа грешка.

Ја сам сликарка, и најбоље се изражавам сликањем. Невешта сам у писању, уметност је знати писати. Можда се неком и не буду допале све ове речи овде написане, али када би сви мислили исто, то би значило да ту неко не мисли довољно. Писање остављам писцима и онима који то умеју, ја ћу да сликам, то знам, а и неки ће ускоро то имати „црно на бело”. До неких нових прилика, верујте у себе и у то што радите.

У СОПОТНИЦИ И БАБИНАМА ИЗГРАЂЕНИ БОЖЈИ ХРАМОВИ

БОГУ У ЧАСТ, ЉУДИМА НА СПАС

Дуго се у Сопотници радило, градило, стварало... да би се олакшао тежачки живот. Да би се лакше ходило, зборило, орало, учили... Да се растерете тело и снага. Дође време и да се души олакша, мислима угоди, Богу одужи за сву доброту којом их је обасипао. После 199 година од спаљивања богомоље у овом селу, љубављу, мобама и прилозима мештана, Сопотничана расутих по Србији и свету, заљубљеника у ово село као и Министарства вера - у Сопотници се изгради нови Божији храм посвећен Светом Сави.

Градња је, на школском земљишту које је даривало Министарство просвете, почела 2003. године. Најзаслужнији међу заслужнима, Љубинко Тмушић из Сопотнице – председник Грађевинског одбора, који је са синовима Предрагом и Југославом уложио много труда, времена и даровао крст, одликован је орденом Светог Саве. Други крст поклон је Милоша Велимировића, приватника из Чачка а звано Павла и Драгана Тмушића.

Ово је једна од ретких малих сеоских цркава која је у потпуности живописана. За лепоту живописа заслужни су Горан Јанићијевић, професор на Академији за уметност и конзервацију СПЦ и студенти Игор и Иван Стојановић и

Црква у Бабинама – саграђена прилозима и мобама

Немања Комненовић. У још незавршеној цркви и месец дана пре освештења, обављено је и прво венчање. У сопотничкој цркви венчали су се Сремица Маја Рохаљ и Владимир Минић, Београђанин. Опијени љубављу, лепотом и хармонијом у себи и око себе.

За многе свадбаре из бројних градова Војводине и Београда био је ово први сусрет са овим селом раскошне лепоте а

за Мају и Владимира венчање у Сопотници још један остварен сан. Свечано „да” изrekli су пред свештеником Дамњаном Јанковићем.

* * *

Црква у Бабинама је посвећена преподобномученици Параскеви (познатије у народу као Трнова Петка). Изградња је почела 2004. године прилозима мештана у новцу, грађи и мобама, али и грађана ван Бабинске висоравни. Двојица најзаслужнијих што Бабинци започињу духовну обнову и имају где да се сабирају су свештеник Јово Аднан и Јово Брашанац. Аднан је на светковини добио напрсни крст јер му је ово друга црква (после Џурова) коју са народом подиже у својој парохији. Председнику Грађевинског одбора Јову Брашанцу, приватнику из Бабина, владика Филарет уручио је ореден Светог Саве, одликовање Синода СПЦ, јер није жалио ни времена, ни средстава подижући богомољу и окупљајући дародавце.

Земљиште за цркву даровали су су Босилка, Зорица и Бориша Кубуровић, звона Зоран, Радоман и Бобан Брашанац, а крстове Драган и Растко Плесковић.

Цркве у Сопотници и Бабинама освештао је августа 2008. епископ милешевски Филарет са свештенством епархије и предао је у аманет садашњим генерацијама и потомству.

Прво венчање у новоизграђеној цркви у Сопотници

Јаћиму Радишићу орден Светог Саве

СВЕТИЊИ ОД СРЦА

Хектар земље, колики је посед прошле године обновљеног манастира Дубница у нововарошком селу Божетићи, под Јавором, даровао је Јаћим Радишић, из Божетића, метеоролог републичког ХМЗ и руководилац Радарског противградног центра у Сјеници.

Светињи у свом завичају Радишић је пре шест година, на почетку обнове, поконио ливаду између зидина и пута Нова Варош – Ивањици. Јесенас је даровао преко 50 ари питоме долине испод задужбине српског патријарха Гаврила (Рашковића).

На дан свештеномученика Гаврила (26. децембра) архијерејски намесник Бране Буквић уручио је Јаћиму Радишићу орден Светог Саве, одликовање Светог синода СПЦ, „за ревносну љубав према светој мајци цркви нарочито исказану дарујући земљиште манастиру Дубница”.

- Мој скромни поклон је мала материјална потпора манастиру да олакша живот монаха, јер монаштво је украс манастира. Они су та искра који ће да разгори и утврди православну веру у народу.

Земља је Господња и све на њој, а ми треба да се трудимо да што више будемо Господњи, - казује Јаћим.

Када му радне обавезе дозволе, Јаћим се са супругом и двоје деце враћа завичају, на очевину, а на богослужењима у манастиру десна је рука првог игу-

мана Дубнице, архимандрита Макарија (Миленковића).

- Одрастао сам поред зидина манастира Дубница. То доба урезало ми се у најлепше успомене детињства. Можда и нисам свестан колико ми је то касније у животу, у разним искушењима, бригама, распутицама и двоумљењима помогло у тежњи да останем на Христовом путу, - подсећа на завичајне корене добитник ордена Светог Саве.

Када је манастир обновљен 2007. године, Радишићу је, како каже, бескрајна радост испунила душу и срце и захваљан је Богу што је припадао нараштају који је, после скоро више од три века, доживео да поново забрује звона дубничком долином, да заблистају крстови под прозрано плавим небом, да мирис тамљана испуни ваздух и уздиже се монашка молитва Господу.

- Ово је и острварење недосањаног сна мог покојног оца Слободана, који се, не жалећи труда и времена и колико су му то могућности дозвољавале, старао до 2004. године о обнови манастира. С Божјом помоћи и помоћи добрих људи надам се да ће манастир ускоро заблистати у пуном сјају и слави као у доба патријарха Гаврила.

На ктиторској слави манастира архијерејском граматом владике милешевског Филарета одликовани су: Хаџи Душко Јелић, судија Општинског суда у Ивањици, Негослав Радовић, приватни предузетник из Ивањице, Гроздими-

Грбовић, шумар са Златара и Зоран Пушичић из Центра Жандармерије у Јасенову за несребичну помоћ у стварању услова за боравак монаха у конаку и живот манастира.

Великој реци приложника, који слушају зов предака и глас срца, придржио се и Хаџи Душко Јелић, судија из Ивањице.

- Очигледно је да Дубници недостаје већи конак, да манастир, поред монаха, може да прими госте, намернике и пролазнике, а и да има салу за потребе мештана. Нови објекат може да се уклопи у предиван амбијент Дубнице, да заокружи манастирску целину и буде туристичка атракција. Сличан конак недавно је изграђен у ивањичком селу Ковиље, чији манастир и Дубница имају много заједничког. Уз подршку донатора и мештана конак може да се изгради за кратко време, - истиче Јелић.

Ове године навршава се три и по века од како су Турци у Бруси (Мала Азија) обесили српског партијарха Гаврила Рашковића (1595-1659). Уз подсећање на значајну личност српске историје и обновитеља светиња у Рашкој области, у Дубници су започеле припреме да први обновљени манастир у нововарошкој општини добије јавну расвету, воћњак и пчелињак, као и да се изгради метална капија на главном улазу и настрешница за предак намерника.

Д. Гаџричић

Манастир Дубница

ЛУЧА СА ИСТОКА

(Слово са отварања изложбе у Рашки, 17. октобра 2008. године)

Ни лепшега, ни пјевнијега, ни поетичнијега имена, но што је име ове изложбе *Луча са истока*. Ни лепшега дара Рашки који је брижљиво сачуван у сликама Веселина Нишавића-Веша. Рашки, што јој Ибар никада није избројао све стихове, нити измјерио сва времена, јер се с вјечношћу заборила и заговорила, све због државе, вјере и народа.

Сваки етимолошки прилаз замуцао би пред љепотом имена ове изложбе. Често естетичари наводе „не дирај оно што је лијепо јер ћеш га сломити”. Ко је кумовао имену ове изложбе код Бога је стекао.

Ко је Веселин Нишавић?

Негдје између ивањске зоре, бјелопољскога сутона, заостранско-шудиковског раздања, настао је на свијет Веселин Вешо Нишавић. Дјечак је напустио долину Лима, носећи са собом завежљај ликова, тај дар му увеза сунце, зрацима светим, што с голијских страна модри бјеласички небни свод, модријим чине. Оставио је за собом три Лима, један је мутан, други је бистар, трећи је слободни Лим што оба брата у загрљају држи, на помир и опрост зове.

Од дјечјега питања, гдје спава сунце, и дјечје помисли, да дању грије моје ливаде, ноћу спава у далеким планинским катунима и то све чини с једнога краја старе Рашке области, гријући бесконачни простор. С ријеке, што је живом чини Виситорско језеро, пристигао је изворишту ријеке Рашке, универзалне имице, сведржитељице читаве Рашке, на чијој окућници настаде држава, народ, вјера, наука, умјетност, у њој настаде сликарство недокучиво, дато од Бога Веселину Нишавићу, сликарима, браћи и сестрама, што и дању ноћобдијају по још нерођеним мотивима, по још нејасним идејама, по замагљеним циљевима.

Свак има по једну Рашку, Нишавићу су мало двије. Једна га види још са точила изворишта, друга га гледа градом и старином, трећа му у низ нанизала мотиве

Сликарство Веселина Нишавића је геометрија, која је помјерила границу тачности. Таква одмјерена сликарска храброст, јесте покрив Веселиновога талента и његовога знања. Његов таленат је његов покретач стварања, знање и мотиви су извршиоци позива његовога талента. Сваки његов потез је паметна подјелина, но његов потез је и тежња ка савршенству, ка збирној љепоти слике. Његова блага апстрактност јесте нека врста мјере, или је то његов критички укус, можда је то пријетња или је то блага осветла потпуној јасности слике. То значи да он брижно слика тражећи да свака његова слика буде плодна, да буде

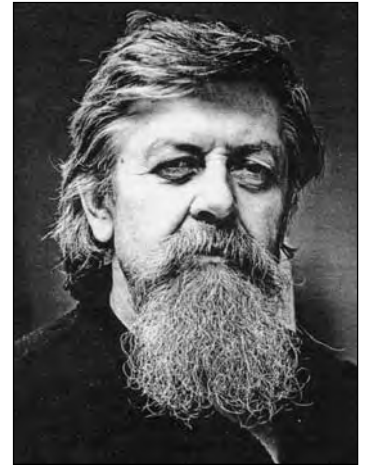
Другог фебруара лета Господњег 1947, по вољи Божијој а на радост његових родитеља, у Ивању код Бијелог Поља, роди се раб божији ВЕСЕЛИН НИШАВИЋ ВЕШО, графички дизајнер, сада у мировини.

Сликарством се активно бави од 1975. године; опробао се успешно у свим ликовним техникама, калиграфија му је ужа специјалност, поборник је чувања и неговања ћирилице. Обрадио је три лика (фонта) ћириличног писма: Вешо - СТУПОВИ, Вешо - СОПОЋАНИ и Вешо - РУСТИКА (писано). Сва три писма имају додатак руских слова.

Поред сликарства, мозаик је његова велика љубав. У јавном простору је урадио шест мозаика, а у припреми је израда мозаика на цркви Св. Тројица у Мајсторовини, Свети Сава у Црној Реци и Успење Пресвете Богородице на храму у родном месту Ивању.

Самостално излагао дванаест пута. Учествовао на преко сто групних изложби у земљи и иностранству. Радо виђен на педесетак ликовних Насеобина и добитник неколико признања и награда на пољу ликовног стваралаштва.

Ствара и живи у Новом Пазару.

ново рађање. Однос настале слике и идеја сваке будуће је однос умјетничкога узрока и умјетничке последице. На тај начин Нишавић постиже ред и склад у стварању свога сликарства.

Нишавићеве слике не одражавају, не показују врисак људски, који данас представља егзистенцијално-есенцијални гард ововременога човјека. Напротив, на његовим сликама, посебно на портретима, царује мирноћа, сваки његов лик показује да вриједи живјети. Успјешно је побјегао од оних намрштених ликова који су провидни, квази незадовољни. Та површна одежда из које настају распојасани, дижоглави људски ликови, за њега су пролазни као слаба мода.

Но, да се примакнемо самој изложби слика Веселина Нишавића и вама на овом бираном простору, јер сте ви ближе својта овој врсти умјетности. Естетика је универзално филозофско-научна дисциплина. У њој постоји естетски категоријски императив који гласи:

„Лијепо је оно што се свакоме без икаквог интереса свиђа”. Овај став се давно обећао бићу Веселина Нишавића. По Нишавићу, свако има право да слика, но он сваком својом сликом, сјетује да су путеви до слике, толико тешки, дубоки и широки, незнани, као путеви до Бога Логоса.

Сваки почетак тежи ка некоме циљу, тај онтолошки стожер Нишавићевог бића, скоро да је јасан, гносеолошко-естетски скоро да је потпуно видљив. Веселин снагом талента не да прачетак свога сликарства, јер га у мом својим дубља, а својом упорношћу шири, он

једноставно не да да буде потпуно јасан и завршен. Иако је заљубљен у своје сликарство он непрестано преиспитује своје потезе, чак и читаве слике, узимајући филозофско-научну сумњу за свога истрајнога сапутника. Он увијек види своје сликарство као даровање укупноме, општем савршенству. Као да своје сликарство приноси Божјем савршенству.

Нишавићева умјетничка тачка стално се помјера, то је неки његов парадокс који ће свакога тумача, сликара, критичара, стално водити до оних дјелова његовога сликарства, ће је бродити до његове слике најтеже.

На његовим сликама камен, сваки је свети. У камену искра, из ње свијест. Из свијести, свијет. На том путу, Нишавић само понекад подигне завјесу, не би ли показао да смо дужници сликарству и сваком камену у свачијој богомољи.

На сликама Веселина Нишавића има гностичкога, заједно са апологетским, он жели да сазна цркву, од њенога основнога одређења: да је *еклесија*, скупштина светих, до њених архитектурних атрибута, до њене поетско-филозофске улоге.

Нишавић у сликарству цркве и црквене естетике остаје једнако емотиван и рационалан. Он се, ипак, налази на размеђу два основна става, вјерују па сазнај и сазнај па вјерују. Веома храбро, пратећи свој таленат, одлучио се за синтезу, а она је господар најљепших и најснажнијих крајности.

Драгужин Масловарић

IN MEMORIAM

МИЛАН (РАДОША) МИНИЋ - БАЊО

(1937-2008)

На прелому две године, 31. децембра 2008. године отишао је од нас Милан Р. Минић - Бањо. Баш као да је његова уметничка душа изабрала за бдење најлуђу ноћ, када све трешти од петарди, ватромета, радости и живота, да се опрости од свега овоземаљског што је волео.

Ретко је који дошљак оставио тако дубоки животни траг у Пријепољу као он - Бањо. А донеле су га воде Таре и Лима пре пола века у Пријепоље.

Загледан у дубине средњовековља, очаран Милешевом и њеним фрескама засновао је породицу и пустио корене у Пријепољу. Уплео се у све поре обичног света, уметничког и боемског живота. Живео је тихо, ненаметљиво, неприметно и тако постао драг свима.

Зар се може замислити Непек без Бања, његових комшија и завршетак сваке Милешевске колоније у Бањовом атељеу?

Заљубљен у воде Милешевке и њене опране белушке, који су постали вечита сликарска инспирација, који су доносили манастирски мир и спокој као и загледан у Белог анђела, окован и заробљен светим и непролазним сјајем и лепотом фреске која је даривала анђеоску доброту и милост, корачао је наш Бањо кроз живот, испуњен љубављу према свим људима и био је драг свима онима који су га познавали.

Његов одлазак на јутрење у «Једанаестицу» и префињен смисао за хумор учинили су да је био веома омиљен у друштву.

Тихо и нечујно како је и живео Бањо је отишао у легенду. Његови земни остаци враћени су у Колашин, међу његове Ровчане, да почива међу својима у земљи која га је изнедрила.

Отишао је наш друг, брат, пријатељ, уметник, боем.

Драган Кијановић

ПРИКАЗ КЊИГЕ

КЊИГА КОЈУ СМО ЧЕКАЛИ

Много тога из наше свакодневнице изгледа нам довољно познато, уобичајено и свакодневно, да му не придајемо посебну важност и значај па се тиме не бавимо нита о томе размишљамо. Знамо да све и свако има име, а људи још и презиме, понеко и надимак, а пажњу нам, само понекад привуку, евентуалном необичношћу или интересантном асоцијацијом. Али, када се неко осмели да о та три појма напише читаву књигу, као професор Ариф Ровчанин, онда схватимо да нам то и није тако познато и неважно.

Професор Ровчанин се врло студиозно и темељно позабавио овим питањем да просто задивљује тако познавање овог проблема, бројни подаци и чињенице, што је, може се лако уочити и препознати, плод дуготрајног, истрајног и стрпљивог рада. Такође, лако се у свему може осетити његова намера да ове одреднице осветли са оне, лепше стране, да им приђе добронамерно људски, вођен истином, често занимљиво и шармантно. Није лако помирити толико захтева, али он је у томе успео, јер говори из срца, ништа не таји, сигуран је у себе.

Свака од ове три одреднице обрађена је посебно. Приступ, који је професор Ровчанин одабрао, доста је сложен. Он би се могао дефинисати педагошким захтевом: од општег ка појединачном, па се проблематика и сагледава у неколико нивоа. Тако се код сваке одреднице полази од научног објашњења, врло темељно и стручно разрађеног и разјашњеног а историјски утемељеног. Затим се то опште, научно-историјско спушта на нижи, препознатљив ниво тако што се временски и просторно одређује. (Пријепоље кроз време), па се иде до појединачног и личног, везивањем за фамилије, породице, појединце, догађаје. На крају се све то слива у једну заокружену целину, јединствену слику, која има своју пуноћу и боју.

Ова два нивоа, општи и конкретни, нијансирају овај крај кроз време социолошки, историјски, етимолошки, а то се употпуњује конкретним објашњењима порекла, значења и настанка презимена, имена, надимка, занимљивим анегдотама, догађајима. Тако се гради мала историја овога краја, жива, препознатљива и аутентична, а у центру свега стално је и увек човек, носилац свега.

Цела књига одише човекољубљем, добром и племенитом намером, јер се непрекидно тражи (и налази) оно што је, међу људима који овде вековима заједно живе, заједничко, додирно и блиско. Чињеницама се потврђује да ни време, ни тешка искушења, разне туђинске власти, које су само уносили смутњу и завађале, верска различитост и др. нису успели да потру и баце у засенак оно што везује, а чега је, очигледно много више и што је од свега снажније. Тако се професор Ариф не либи да дотакне и нека питања која су, често и сада, табу тема, као што је исламизација, блиски, родбински односи међу људима различите вере, Срба и Бошњака - Муслимана. Објашњавајући историјску условљеност исламизације и наводећи конкретне случајеве, служећи се истином, безболно и лако се преошћују предрасуде, везују нити и граде нови мостови. Зато се ова књига лако и радо чита, скоро у даху - као леп роман. Свако ће у њој, ту нема сумње, наћи за себе неки вредан детаљ, знањање или се одушевити лепом причом - анегдотом, којих у књизи има више.

А, на крају, када склопимо странице и саберемо утиске, осетимо задовољство, пуноћу и схватимо да нам је баш таква књига недостајала, да смо њоме попунили празнину у себи, за коју смо знали да постоји али нисмо знали да одредимо - од чега долази. Уз то, ово је значајан допринос ономастици нашега краја и мала, али вредна и оригинална хроника наше вароши.

Љубомир Шуљагић, проф.

Запис о крвавом ратном Ваведењу 1943.

ЗНАМЕЊА АНТИФАШИСТИЧКЕ БОРБЕ

Поводом 65. годишњице једне од највећих битака у Другом светском рату, која је водјена на Ваведење 4. децембра 1943. године у Пријепољу и каменитом масиву Соколице изнад њега – Окружни одбор СУБНОР-а Златиборског округа публиковао је књигу Бранка К. Зејака, хроничара Милешевског краја, и Јована Радовановића, новинара и историчара, под насловом *Драма и знамења Пријепољске битке*.

Књига је штампана у 400 примерака. Половину тиража аутор је поклатио преживелим борцима Битке, родбини погинулих, секцијама и борачким организацијама.

Рецензент др Михаило Микица Стевовић, учесник битке, амбасадор у пензији, истиче да је ово права спомен-књига о херојству и жртовању за отаџбину и слободу бораца Прве Шумадијске, Друге пролетерске и других партизанских јединица и бораца Милешевског партизанског одреда.

Књига је шире конципирана - да нас укратко, прегледно и садржајно проведе кроз историјске и културне лавиринте Милешевског краја од средњег века до данашњих дана. У првом делу дат је пресек историјата Општине Пријепоље, односно Милешевског среза, како се ово територијално-административно подручје називало до шездесетих година прошлог века. Време између два светска рата обрађено је у основним контурама, у мери која пружа јасну слику о периоду који је претходио организованом отпору фашистичком агресору. Посебан нагласак Зејак је дао припремама и почетку антифашистичког покрета у Милешевском срезу, у коме легенда народног устанка Љубиша Миодраговић заузима истакнуто место. На крају првог дела приказан је свестрани развој општине Пријепоље у периоду 1945-2008. година.

У другом делу у целини је дат фелтон историчара Јована Радовановића, објављен у *Полицији* децембра 1998. године под насловом *Хероика и трагедија Пријепољске битке*, који представља једну од најкомплетнијих приказа и анализа узрока овог највећег партизанског војног пораза. Јер, на мањем простору и за краће време у току четворогодишње народноослободилачке борбе није погинуло више бораца. Ратни херојизам партизанских бораца Прве Шумадијске и Друге пролетерске бригаде - који су се у цик ваведењске зоре нашли у ужареном котлу на Соколици и узаном парчету снегом заоденуте земље на десној и левој обали Лима, најближи је поређењу са браниоцима Београда, са

пуком мајора Гавриловића који, иако „избрисан из списка живих”, смело је пошао у „славу и победу”. Свако друго поређење, не би било примерено. Како другачије објаснити чињеницу да је од 139 бораца Трећег батаљона Прве Шумадијске бригаде (који се у време немачког напада налазио у Шарампову у близини моста, на десној обали Лима) преживело само њих осам! Данима је на шарамповским сокацима лежала младост Шумадије. Такво неузмицање ни по какву цену пред десетоструко јачим

таљно приказао овај споменик у коме све говори језиком стравичне трагедије: барелефи, бисте, крајпуташа, текстови, стихови, лимски мост, сваки рањени камен...

Зејак је више од две деценије био главни организатор и сценариста меморијалних сусрета на Спомен-обележју. Радио је то из љубави, из патриотских побуда и моралних обавеза према Шумадинцима, Далматинцима и Милешевцима који своју младост оставише на Лиму - у паклу болничке зграде, на вет-

Спомен обележје „4.децембар”

и вишеструко наоружанијим непријатељем у Другом светском рату показали су још једино победници Стаљинградске битке који су, бранећи свој град, задали смртоносни ударац фашистичкој немачкој сили.

О пријепољској ратној трагедији доста је писано, истраживано... али никада није потпуно исцрпљено непрегледно поље појединачних примера људских судбина и пожртвовања. Зејак није занемарио ни један такав пример, као што је чињеница да се ни један партизански борац није предао непријатељу. Нешто необјашњиво и јако одводило их је од те помисли. У смрти су видели свој живот - како рече један песник.

Споменички комплекс *Четири децембар*, аутора Алојза Долинара, откривен на десетогодишњицу ваведењског пакла 1953. године, највеће је знамење Пријепољске битке. Ауентично, уметнички складно, оригинално. Зејак је де-

рометини Соколице, у таласима леденог Лима... Њих више од 500!

У пригодним програмима увек су се налазили богати садржаји везани за овај догађај: сусрети младих са учесницима битке, рецитали, одломци из разних публикација, уметнички прикази...

Споменик *Четири децембар* за аутора је главно знамење Пријепољске битке, али не и једино. Све што подсећа на овај догађај - спомен-обележје, Соколица, Лим, мост, биста, књига, песма, назив улице ... све је знамење. Ревносно је прикупао податке о њима, пажљиво одабрао и предочи читаоцима. Многобројне фото-илустрације употпуњују слику Пријепоља јуче и данас, дочаравају нам ратну драму и представљају аутентична сведочанства пријепољског крвавог Ваведења 1943.

И ова књига је верно сведочанство и надахнуто знамење. Речито и трајно.

Р. Дивац

МИШЧИЋИ - РОДНО СЕЛО СВЕТОГ САВЕ

Немања Вельовић, Душан Ђоровић, Дарко Рагковић и Милена Вельовић, Виктор Стојаковић, дечурлија из Дежеве, расту и играју се по селу око темеља Немањине престоне цркве, на истим оним стазама где су се играли и расли, куда су ходили Немањини синови Вукан, Стефан Првовенчани и Растко - Свети Сава, њихови наследници Радослав и Владислав, Урош, Драгутин и Милутин... Првослав Сеновић, домаћин из Дежеве, са терасе своје куће, на једну страну гледа темеље Немањине цркве, поља на којима су били Немањића дворови и стазе којима су неборојено пута прошли и велики Стефан Немања и Свети Сава и Стефан Првовенчани, на другу страну кад се окрене поглед му се прикује за лепоту Ђурђевих ступова који стражаре над долином, доле, низ реку је Петрова црква из десетог века, најстарији молитвени храм на Балкану...

- Изађем у воћњак, доле, на стази поред Дежевске реке, а онда, у трену ми сине кроз главу да је том истом стазом пролазио Стефан Немања, да је гледао ова иста брда која и ми данас гледамо, да ја, грешан, стојим у стопи у којој је стајао и Свети Сава... Невероватан је то осећај... Задрхтим често пред тим мислима, ја, раб божији, недостојан тих великих људи и Срба – каже Првослав.

У рано јесење јутро, док се измаглица још вуче низ Дежевску реку и обавија темеље Немањине светиње, а први зраци падну на Ђурђево ступове па зидине светиње сину као сунце јарко, у селу се на сваком кораку осећа чудна нека благодет, топлина која долази и од сунца и од земље којом човек ходи. Није Дежева обично село, није земља којом иду данашње генерације обична...

- Окрените се око себе, погледајте, овде је свака стопа земље историја. Сваки овај бусен, сваки камен, благосиљао је Свети Сава... Гледајте, ево темеља Саборног храма Немањића, иза оних багремова били су Немањића дворови, овде негде, око цркве и дворова био је велики град који чека да буде откривен... Доле, у дворовима рођен је наш Свети Сава, баш овде где сада стојимо, можда је био пут којим је прошла Савина мајка са властелом кад су малог Растка први пут изнели пред великог Стефана Немању... Доле низ пут је место на коме је Стефан Немања, враћајући се из Студенице, први пут прихватио сина на руке, разнежен, шапнуо му „мишићу мој, мишче моје“, па је то село и добило име Мишчићи. Стојимо на светој земљи, и несвесни можда колико је она света – приповеда на сред Дежеве мештанин Десимир Милановић.

Дежева крај Новог Пазара, под самом Голијом, у питомини, развучена по питомим лукама поред Дежевске реке и ободом велике планине, на плодној земљи и крај добре, питке воде, село је невероватне историје.

- Ми, мештани, уверени смо да су у нашем селу рођена два цара, Душан Силни и

Урош други, касније назван – Нејаки, више краљева... Овде у нашем селу формирана је прва српске држава, овде, крај зидина Немањића цркве, одржан је чувени Дежевски сабор из 1282. године на коме је краљ Драгутин српски престо предао свом брату – краљу Милутину и изговорио ону чувену беседу – наставља да набраја Десимир све саме историјске чињенице везане за мало село крај Новог Пазара.

- Јесте ово крај невероватне историје, али, још је невероватније, колико је овај крај и данас запостављен, колико је запуштен, колико се о улози овог краја и села у раној српској историји мало зна, колико је овај народ осиромашен, колико је ово једна пуштош – каже др Доброслав Никодиновић, председник Удружења „Рас“

Темељи Немањине цркве

из Новог Пазара, које већ седам година у Дежеви, у знак сећања на чувене Немањине народне саборе и на Дежевски сабор из 1282. године организује Немањин дежевски сабор, као покушај да се селу врати сам делић старе славе.

За Дежеву, родно место Светог Саве, за село у коме су постављени темељи српске државе, у Србији се данас мало или нимало зна. Нема у селу и кроз село туриста, поклоничких група, деце, ђачких екскурзија, нема малих Срба који би на лицу места, на стазама и стопама Светог Саве и Стефана Немање учили српску историју, видели где је Свети Сава начинио прве кораке. Нема оних који би, у Дежеви, поред темеља саборног храма, на самом извору, тамо где и највећем, пред силом божијом и историјом заклепају колена, осетили део благодети, моћ Савиног благослова...

Још чудније је да се за Дежеву, за неколико последњих деценија више чуло по невероватној афери од пре пар година, када је нека сила покушала да у селу, недалеко од места на коме је по једном од веровања рођен Свети Сава, на месту Немањића царских дворова подигне сточни пијаци, него по било чему другом. Миливоје Раичевић, из Девића тада је завапио да се Дежева може сачувати и обновити тек када сва Србија буде свесна чињенице да се ту родио Свети Сава, да су нам у том селу свима корени.

- Јер, од рођења све креће, а од обнове душе и старе задужбине васкрсавају – изрекао је тада Миливоје у Дежеви.

Али, како тада, тако и сад. Обнова Саборне цркве Немањића у Дежеви још није ни почела, кад ће и не зна се. За ту цркву у међувремену више се по Србији чуло по споровима, него по ономе што је била и што би требало да буде.

Дежевљани је, ипак, иако се од храма виде тек темељи, а свуда око расуто је камење из старих зидина, носе дубоко у својим срцима. Стара Дрина Мијаиловић (77), рођена недалеко, у Штитарима, пре-савије се на улазу у храм до црне земље, пољуби камен који су у зид ставили Немањића мајстори, прекрсти се, а онда, сва покорна, главе повијене на прса крене кроз храм, застане „код два зидана ступца са профилисаним стопама на које су у горњим зонама били ослоњени луци“, ту застане, у дубокој молитви Богу и Светом Сави...

Тај тренутак у Дежеви, када стари храм оживи, треба и видети и доживети, осетити како се историја и вера могу избрисати из књига, али како остају у душама народа, као у некој страшној, неосвојивој тврђави, за сва времена.

- Бранили су некад да се иде у цркву, али, ко год је хтео да оде и да се прекрсти, да му тамјан замирише у кући, нису му могли убринити – каже Дрина, после док смо пролазили местом на коме су, претпоставља се били двори краља Драгутина.

У селу у коме по последњем попису живи 238 душа, и које је, добрим делом опстало захваљујући породицама које су сишле са Голије и ту направиле куће, Десимир Милановић, безмало за сваки камен може испричати неку легенду...

- Овде, где сад стојимо, био је велики град који су спалили Османлије. Погледај горе, ка Ђурђевим ступовима - Стефан Немања када је био заточен у Постоњу, на Градини, из ћелије, кроз прозорчић, гледао је само врх једног брда, тада се зарекао да ће на том брду, кад дочека слободу, подићи светињу, тако је после и урадио – прича Десимир.

У селу је, додаје, и поред свега, дух Светог Саве и дан данас и јак и присутан на сваком кораку.

- Ми смо побожан народ, верујемо у Бога, палимо свеће, славимо славу, на велике празнике идемо у цркву, на сеоску славу, Свете Тројице, окупимо се око темеља Немањића саборног храма, у цркви је све више омладине, наша деца уче веронауку и, Бог и Свети Сава нас штите и помажу нам – каже Десимир у сред овог села чудесне лепоте и још чудесније историје које стрпљиво чека да исприча своју причу. Ону о данима када се у лукама поред Дежевске реке играо мали Растко, о данима када су у селу под Голијом постављани темељи онога што данас јесмо и што смо могли бити да смо мало чешће били на изворима своје вере и духовности, а не тамо куда су нас деценијама водили.

ОТМИЦА

Од самог почетка за Зорку је кренуло како не треба. Огеше је Даниловићи о Преображењу у предвечерје са сабора испод планине. Тако су они то радили одвајкада, прешло им у навику, навалили се, свидело им се. У њиховој фамилији су увек биле најлепше жене. Кажу да су тај обичај донели на Балкан Словени кад су се доселили, као и накољче на свадбама и још неке навике и веровања. То су Даниловићи радили и у Црној Гори, а наставили кад су се под Златар отуда населили, одмах после Карађорђа. Ретко се ко у њиховој фамилији женио нормално, као сав остали свет, па и онај који је могао да се ожени нормално није то хтео. Каква ми је то женидба ако је као и код других, ако није отмица. Где је ту узбуђење крађе забрањеног, о чему ће после да причају, изневери ће хајдучку традицију предака. За њих је била ненормална нормална женидба. Па и када је постојао обострани пристанак породица и младеца они су то изводили као да је отмица. Уживали су у самом чину и начину отимања.

Оне што су отимане, нису се касније жалиле, него су и оне међусобним причама и шалама на неки начин подстицале будуће отмице. Сакупе се и почну о томе, наставе да препричавају до краја живота како им је било тог дана када су их отимали и шта је после било. Ни једна није заборављала тај дан своје изненадне удаје до краја живота. Попримило је то карактер народног казивања и стваралаштва, унета је поетичност и узбуђење у причу, заогрнута је копреном неизвесног и примамљивог.

Увек су се Даниловићима рађала мушка деца. Петоро мушко, једно женско; четири брата једна сестра; шесторо браће, а немају сестру од заклетве.

Тек што искораче из колевке почињу са ратним играма, као да су им Спартанци аскурђели, а не Словени, мирни земљорадници, сточари и речно-мочварски рибари.

Увек их је било доста. Свака генерација има своју чету, своју дружину и небираног, а подразумеваног харамбашу. Понекад се удружи и по неколико генерација и тада постају респективна сила од које је свако зазирао и са којом је свако желео да живи у миру и пријатељству.

Од када се за њих зна били су под оружјем. Кућа није кућа, ако нема макар једну пушку, па нек је и талијанка. Чим мало одвркну, или кад одслуже војску и ожене се, мора се набавити нешто од оружја. Са пушком су неки и козе чували до своје тридесете. Тако је било кад су били под Турцима, тако и кад су српски краљеви владали. Титови жандари су покушавали десетак година после рата да их разоружају, али је ишло тешко и на крају безуспешно, те прећутно дигосе руку од ћоравог посла. И после рација у неком амбару, иза неког ћерта, или испод греде, остане по неки добро умотан и подмазан кратеж.

Знали би да се посвађају око међа на крв и нож, и до пушака је долазило, али кад су негде на страни, у народу, па избије нека гужва, наступају сви к'о један, сложено, братски, спремни да погину један за другога. Довољно је само да неко изговори: - Бију се наши!, па да јурну сви на ту страну. Зашта су се друго припремали и онолико вежбали и

челичили, ако ће то умеће остати неисказано, та жеља неиспуњена.

Тако је то било од кад се памти. Други су се поносили овим или оним, а они тиме што су најјачи, и што нико са њима не сме да се побије. Сви су их се бојали и са њима избегавали сваки сукоб, што је временом довело до тога да се уобразе, избегобразе, да исмевају друге, да их ниподаштавају. Као да су припадали Коза Ностри; свако њихово најмање и најслабије је могло да укоренеог страха код оних других и неконтролисаног безобразлука код Даниловића.

Тако је и овога пута било.

- Дошло време да те женимо, Гаврило, - рекоше му.

Гаврило би се женио, нема ништа против, само се смијући.

- Има ли нека да ти се допада, - питају га.

- Допада ми се Зорка Чукановић из Капине Горе, - имао је Гаврило спреман одговор који све изненади.

- Види ти њега како не уме да пробере. Богами си ти за Зорку слабашан, некако си, брате, веретизан, боже ме опрости, к'о да ниси мушко. Мораш мало да се тргнеш, да живнеш, да ојачаш, да се затегнеш. Не мо'ш ти оном ђаволу ништа. Ко зна дал' би је смирио и Алекса, - рекоше му.

- Има је, брате, - почеше да је хвале и уживају у њеном описивању. Гледо сам је кад игра, земљу не догиче, кад јој се колена забеле, све ме нешто пресијече. Види се да је сва обла, брежуљкаста и исклесана к'о да је Јово тесар правило. Струк рукама да саставиш, а блуза јој се дрма и поиграва оним облучима и кад иде, а цаба тид игра или потрчи. Кад се насмије и погледа оним својим црним очима, да се стресеш од неке језе.

- У лице и није баш нешто лијепа, има их љепших од ње, али је, брате, некако питома и право женско, женско на све стране, види се да тражи ђавола, - рекоше неки.

- Богами, Гаврило, њој треба добро мушко, а ти то, очигледно ниси, - одвраћаше га једни. Да Алекса није ожењен, било би то за њега. Треба ту добро и дубоко заорати, мој Гаврило, али нека, помоћи ћемо ти колико се може, - шалили су се и смејали као и увек у таквим приликама, као да су само тако нешто тражили да се забаве и разоноде.

А Гаврило се на то само смешка. Кад су га већ питали, он би њу и ниједну другу. Време му је за женидбу, војску је одслужио, шта има више да се чека. Отац му је направљено колибу, имаће где да легну, а за остало се никад и није питало, нити бринуло. Где има за њих десеторо, биће и за једанаесторо.

Био је он прошле недеље са њом код продавнице, мало су и разговарали, узела је од њега бомбоне.

- Јел' узела бомбоне ?

- Јесте.

- Е, онда нема шта да се чеке.

Није Гаврило био мали, напротив, био је повисок и наизглед скоро наочит, али од малена су исмевали његову мушкост. Око њега све сами хајдучи, обично високи, али и они ретки, залутали, мали, сви кочоперни, отресити, вредни, а он се увек некако развљачио, као да су му мишићи били од неког другог, женског материјала. У свакој игри је био за-

дњи, или ту негде; никад први, никад најбољи, на мушку полицу никако да се погне и одомаћи. У неким другим околностима би се, можда, котирао више, али у овима где се тражила снага, сналажљивост и окретност, деловао је као улез и изрод.

И у школу кад су ишли, чешће је остајао са девојчицама, не због тога што је, не дај боже имао неке друге наклоности, него што није могао да прати ритам својих вршњака, побегну му ношени неким својим лудим ветром, па не може нигде да их стигне.

- Размисли Гаврило још мало, - говорили су му. Види да нема нешто лакше. Не мо'ш ти оној ждребици ништа, није лако оно зауздати, самлеће те. Мора онде да се ради, да се добро запне и дан и ноћ. Није лако овладати њоме, погледај је како само гледа, како гази. Опасне су очи на зејтину.

А Гаврило једнако запео, Зорка и ниједна друга.

И паде пресуда. Довући ће Зорку, да мало поправе расу у фамилији.

Зорка није ни сањала да јој је суђено у одсуству, да јој је пут одређен и маркиран, тај пут и никоји други. Као и све девојке света, ма где биле и ма шта радиле, меркала је кришом или отворено овога и онога, надала се и чекала право, гледала у пасуљ и карте, огледала се у бистром извору, не би ли јој ико дошапнуо да се определи, да јој прстом покаже на онога који јој је суђен, а да постоји онај који јој је судбином одређен, веровала је, као и све девојке око ње.

Зачикавали је момци, није им остајала дужна. Таман би неки помислио да је већ његова, а она исклизне из руку као риба и одвијуга својим бистричком.

Видела је она Гаврила, знала га је, али јој није био ни на крај памети, ни у сну, ни у гаталицама, нигде. Као да је судбина намерно хтела да јој припреми животну изненађење. Други су се њој мотали по глави, друге и другачије је прижељкивала и са другарицама кидајући латице са цветова, имена нека помињала у вечитој игри онога „воли ме, не воли ме“. Везла је и она марамице, са лепим цветићима и скривеним жељама, разна су имена била на тим марамицама, Гавриловог нигде, ни у подвезици, а некомо да се нађе на тако белој девичанској подлози, да се зацрвени од свиле у коју је пренета чежња.

Док седи у кућеру, као у дрвеном шатору за двоје, без прозора, отета и заробљена, под резом малих вратанаца, претура по глави шта се то ове вечери с њом догодило и где ли је излаз и крај свему томе. На сабору је било весело, много младог и лепог света, сви раздрагани, као да су хватали последњу прилику да се ожене или удоме, да се допадну, јер јесен је ту, тад су главне свадбе. Играла је и она, игри и свирци се предавала, уживала у својим покретима и женској раскоши коју јој је Бог даровао; годило јој како је мушкарци гледају, како се отимају око ње. Знала је она да има лепших девојака од ње, али је била свесна да у њој постоји нешто што мушкарце маме и излуђује, што их тера да према њој лете, као према неодољивом цвету, да има нешто што други цветови немају.

Сада јој је тек било јасно зашто се Гаврило цео дан мота око ње и досађује јој. Стално је нешто хтео да јој каже, али она није имала воље ни времена да га саслуша. Очи њене су тражиле нешто друго, а преко Гаврилове појаве прелазиле као да не постоје, као да је на том месту где је он празно. Прижељкивала је друге, мучила се којем да се коначно окрене. Да јој је некако да направи ужи избор од њих неколико, па да их натенане разгледа и одмери.

Кад је сумрак почео да се спушта, а народ разилази, одједном је зграбише испод мишица двојица и скоро понеше. Створи се гужва и галама, у оној игри предвечерње светлости и сенки, она познаде Алексу, осети његове велике шаке на својој подлактици које је шчепаше сигурно и чврсто, те схвати да одатле не може исклизнути, да спаса нема. Оног са друге стране није познавала. За њима је трчкарао Гаврило.

Она није знала да је све текло по плану који је већ направљен. Чим је настала гужва, сви Даниловићи су били ту. Иза прве кривине ова двојица што је вуку и Гаврило скренуше према Голим Брдима, а остали продужише путем према Даниловићима да завајају евентуалну потеру која их није забрињавала и милицију од које су се клонили, јер се све упорније трудила да им прекине вековни обичај.

Алекса, Тихомир и Гаврило су имали задатак да одведу Зорку до једног кућера, крај напуштених торина на Голим Брдима, ту су припремили брачну постељу за младенце, ту ће да буде њихова прва ноћ, а после ће лако, после јој нема повратка. Половну робу неће хтети нико. Ујутру ће им јавити кад да дођу у село. После ноћи проведене с младожењом ни једна се није вратила, па неће ни Зорка. То је угодан систем, тако је увек рађено и увек је пролазило. Кад милиција поново дође следећег дана, ако дође, младино је само да каже:

- Нису ме вукли, дошла сам драговољно.

После тога има да буде свадба.

И ето, сада седи у кућеру, на уској сламарици где једва двоје могу да легну и чека шта ће је снаћи. Више не плаче, размишља шта да ради. Зна да је свако опирање узалудно, па и да је сутра милиција врати нико јој не би веровао да ничег није било, чак и кад јој младожења не би пришао, а прићи ће. Никога Даниловићи нису пустили тек тако, то им је постало питање части и поноса. Таман посла да им се врати читава, брука невиђена војски вјеков, срамота за много генерација унапред и уназад. А можда њени неће ни тражити милицију. Удала се па шта, нека јој је са срећом. Женско дете је и онако туђа срећа. Значи, то ће вечерас да буде, одоха у Даниловиће, ето тако ми је суђено. Како је било онима пре мене биће и мени. Овог Гаврила честито и не знам, никад га нисам са пажњом одмерила. Овде ме нико ноћас неће пронаћи, чак и да ме тражи. Значи до ујутру ћу бити жена. После тога све је друкчије, испод овог што је досад било подвлачи се велика црта. Многе које су отете брзо су се помириле са судбином и колико она зна, ниједна се није вратила у род. Моји ће се секирати, бојим се да се не побоју са Даниловићима, да ми брат не настрада. Значи то је то, заврши се и ово твоје ђевовање, Зорка.

Још јој у ушима одзвања лелек планине
- Одееее !!!

- Ко?!

- Зорку Андријину, одвукоше Даниловићи.

Шта ли се ово сашаптавају напољу. Што већ једном не прекидају ово мучење. Кад би ме само пустили, боса би преко брда својој кући полетела, али неће, знам ја њих, ти кад једном уграбе, не пуштају.

Чекала је Гаврила као што се чека лош удес судбине, свесна да је то њен крст који ће од вечерас носити.

- Улази Гаврило, ја ћу стражарити, а Тихомир нека иде кућама, па нек нам ујутру јави кад да дођемо, - командовао је Алекса. - Види, Тихомире, нека то среде некако са милицијом.

У тесну брачну постељу једва се увуче Гаврило. У полутами, у одсјају тек изашлог месеца, Зорка примети да је Гаврило збуњен и изгубљен више него она. Без речи, он се опружи покрај ње. Она се опирала инстинктивно, склањала његове руке са свога струка, груди, са голих бутина. На тесном лежају одвијала се борба између две животињке, силом састављене, једне која жели по сваку цену да савлада ону другу, покушава да је освоји, надвлада, и друге која се томе опире све више схватајући да ће морати да попусти, да јој одавде излаза нема док се то не обави.

Дуго је трајало то њихово кошкање, гурање, отимање, док се најзад све не смири. Алекса провири кроз полуотворене вратанца и виде младожењу како лежи између њених белих, прелепих, ногу. Гаврило се натрашке извуче из кућера.

- Ја не могу ништа да јој урадим, - скришено рече Гаврило.

- Како не мо'ш сунце ти небеско. Па нећеш ваљде да је пустимо, да све покарavimo, да пукне брука. Враћај се, - рече му Алекса.

- Не враћај ме, Алекса, не могу, па бог.

- Држи ову пушку, - рече Алекса и увуче се у кућер.

Зорка осети како се на њено загрејано тело, лагано спушта Алекса. Онако крупан и кракат сву је покри, тако да није имала куд. Његове велике шаке је зграбише и она виде да ту више нема спаса. Овлаш се опирала још неко време, али се на крају предаде послушно и беспоговорно и у свом телу осети да јој попушта неки грч који ју је до малопрече држао.

Гаврило се измакао да не гледа и не слуша, несрећан као никад. Зорка заплака и клону на Алексину руку, послушно и кротко, као зверка која је схватила да је коначно савладана. Алекси је би жао и пригрли је са пуно нежности и топлине. Да јој је да се добро исплаче, али осећа како је Алекса све нежније привлачи и љуби, оне жалости некуда нестало као и потребе за плачем, сад би само да је љуби и да не престаје, да јој шапуће и тепа без предаха, да лута мушким рукама свуда.

Сва изморена, Зорка је била свесна да се нешто значајно и необично догодило. Осећала је бол и пријатност, радост и тугу. Све јој се помешало. А напољу је месец равнодушно осветљавао читаво пространство својом нестварном, пригушеном светлошћу и био потпуно миран као да се ништа доле далеко, на тој тврдој земљи, није ни догодило. А догодило се, Зоркина судбина је почела да исписује свој пут.

- Ти спавај, - рече јој Алекса, пробудиће те ујутру и извуче се из топле дрвене јазбине. Његове речи су јој одзвањале у ушима пријатно и људски.

Гаврило је седео недалеко од кућера са главом наслоњеном на колена и чинило се да спава. Би му га жао. Ништа му не рече већ се упути према потоку.

Помешана осећања радости и кајања захватише Алексу. То је жена за њега. Како их судбина није саставила кад треба, како је живот неправедан и према њему и према Зорки, а и ово што јој чинимо је баш нељудски. Зар целог живота да поред себе трпи Гаврила, оваква жена да се мрцвари с њим.

Врати се и седе испред кућера леђима притиснувши вратанца. Придремао је мало, кад се пробуди угледа над Голијом зору где се бели. На стотине брда, увала и долина је било између овог ђувика на коме су и далеке планине, по долинама се дизала лагана измаглица пробуђена и узнемирана у свом ноћном спокоју рађањем новог дана. Чим се пробудио сетио се Зорке и онога што се синоћ догодило. Погледа према Гаврилу. Он је згрчен спавао на топлој земљи. Алекса полако одшкрину вратанца и загледа се на уснуло и омамљиво Зоркино тело. Лагано се увуче испод покривача. Зорка се једно време правила као да спава, али се напокон пробуди, загледа му се у очи и насмеши се. Моћно, снажно, са пуно преданости и заноса, Алекса поново утону у њену мекоту и женственост. Њене руке су га очајнички грлиле.

Обоје су знали да су се ове ноћи заувек везали невидљивим нитима што их душа плете, ноћашњом месечином, овим јутром пуним беле росе и пријатне свежине.

Алекса се извуче из кућера. Да ли је Гаврило за то време спавао или није, више га није интересовало. Радовао се што Зорку води у своје село, као да је за себе води. Пробуди Гаврила. Зорка се извуче из своје постеље. Док је поправљала погузвану одећу, кришом погледа у Алексу и насмеши му се. Осим једва приметног бледила на Зоркином лицу, све је друго изгледало као и јуче на ваширу.

- Слушај те вас двоје, о овоме што је било ноћас овде, никоме никада ни речи. Ти ћеш се Зорка удати за Гаврила. А сад идемо, - рече Алекса.

Зорка и Гаврило пођоше послушно за њим као деца која су нешто згрешила, па сад морају да слушају старијег и паметнијег.

Сунце се помањало над Голијом, велико и црвено, најављујући топао августовски дан.

Ствари се замрсише. Алекса је једноставно био опседнут Зорком, а она као да није крила колико јој је мило, или је крила нешто што се сакрити не може. Видело се то и читало као отворена књига. Село је то, на ретким скуповима се није могла прикрити та наклоност и неуобичајена веза. Алекса је био образит човек и тешко му је падала та располућеност. Са женом се није посвађао већ пет година, откако се оженио, а сада је дошло до озбиљних несугласица.

Како је народ сазнао за кућер не зна се, али је сазнао. Мора да је земља проговорила, или месечина, или оно Голо Брдо на коме се све одиграло, на коме је био неки њихов почетак.

Користио је сваку могућност да се нађе са Зорком, а тих могућности је било мало. Обоје су били под неком врстом присмотре и као да они остали нису имали другог посла, него да прате кад и где ће се они састати. Одсекоше им све одступнице и сведоше суч-

рете на праву реткост. Нарочито су упорне биле жене, иако се Зорка трудила да са сваком од њих буде улијепо.

Трајало је то тако око две године, а онда пуче вест, побегла Зорка. Запослила се као снајдерка у фабрици оближње вароши. Нашла једну собицу, осамосталила се и ослободила. Безуспешни су били Гаврилови покушаји да је врати, те он најзад диже руке.

Обрадова се Алекса, сад ће моћи слободно да навраћа до ње, у њен топли кутак. Радост му је кратко трајала; варош далеко, а он једанпут недељно може да сиђе у град послом или без посла, па и то није било једноставно извести. Брзо је приметио да се Зорка променила, постала друкчија и лепша. Косу скратила, дотерала се, постала привлачнија, некако синула, просветлила. Врло лако и брзо се уклопила у градски начин живота, прихватила моду и привлачила општу пажњу мушкараца. Око ње су се ројили, отимали се за њеном близином. Многи се за њу заинтересоваше. Осећања је необичну потребу да се ломе око ње, да јој се удварају, да се утркују у љубазности и пажњи. Све јој је то годило и она не издржа, већ поче неке од њих кришом да пушта у свој стан.

Кад једном Алекса изненада сврати у касне сате, затече је са њеним шефом, инжењером из фабрике, кога је познавао. Тешко му то паде, од болова неколико месеци и више никад не сврати до ње.

Неко време су Зорку виђали овде-онде са инжењером, који је младич био, али се због нечега ни та веза не одржа.

Постаде Зорка жена о којој мала варош прича, тесно јој постаде. Зарицала се да ће наћи свог човека и везати се за њега, да неће гледати ни једног другог, али потом опет не издржи нечије упорно удварање. Трудила се да буде добра другарица на послу, љубазна пријатељица онима које су са њом радиле, али мушкарце није могла да избегне. Све јој се чинило да је тај нови другачији, привлачнији и бољи. Узалудно се отимала и опирала, зарицала и заклињала. У првој погодной ситуацији коју ствара живот и људска жеља, заборављала би на све и предавала се неком свом унутрашњем зову.

У вароши почеше да се туку око ње, постаде за њу неподношљиво. Када се тачно изгубила у непознатом правцу, не зна се, као што се не сазнаде да ли је то урадила сама, или је побегла са неким од својих љубавника.

А онда наиђоше године када се село расели, када опусту цео крај. Остадоше само шуме и разрастоше се, њиве и ливаде запустеше у корову и некошеној трави по којој се гуштери и зечеви легу. Гробља зарасташе у шипражја, прогони и путелци нестадоше у осушеној прошлогодишњој трави. Нема торова ни торина, од многих кућа само остадоше зидине. Оде народ у широки свет и однесе са собом слике и успомене из живота који је до тада био. Док живе носиће у себи жал селидбе. По пустим брдима више није имао ко ни да се воли, ни да се свађа.

Алекса са породицом одсели за Београд, запосли се и он у фабрици трактора.

Прође неколико година како се Алекса одомаћи у Београду. Једанпут га пут нанесе у касне сате у једну београдску кафану. Најпре није веровао да је то што види Зорка; црвенкасте косе, у краткој сукњи, седи за шанком и чека муштерију, намерно мало растављено држи своје још увек лепе ноге. Још увек би била пожељна да није продавала љубав у кафани. Заболело га је када ју је такву видео. Зар је то она Зорка из његовог завичаја, она женска раскош и дивота, она чежња и занос из оног кућера. Шта се то са њом догодило?

Истински му се обрадовала и много се постидела. Први пут ју је било изразито срамота од онога што ради и како живи. Алекса јој предложи да оду у њен стан. Дуго су тамо разговарали о свему и свачему. Још увек му је била драга и привлачна. Једва је успео да је наговори да престане са таквим животом, тешком муком је убеди да се упростоји у сваком погледу. Осећао је неодољиву потребу да јој помаже, да је некако спаси. Свраћао је врло често, бринуо о њој, убеђивао је. Неколико пута је успео да преноћи код ње.

Убрзо јој је нашао посао у некој текстилној фабрици.

Алекса је већ био шеф у једном делу фабрике трактора. Наговорио ју је после неког времена, да се уда за једног удовца, његовог радника, честита, мирна и добра човека.

После неког времена Зорка је, на опште изненађење, родила сина.

Прошло је неколико година. Случајно их сретох код рингишпила. Муж трапав као медвед, срећан и презадовољан, Зорка привлачна и женствена као и увек, али не звера више около, не одваја очи од сина, а дете исти Алекса. Деловали су ми као породица која је најзад нашла свој мир и срећу.

Славољуб Васојевић

ЧОЈСТВО ЈОКСИМОВИЋА

Има и код нас на северу Црне Горе јајарица и цукелица. Није да нема. Ето на пример Мањо. Колико је пута само из Подгорице дошао таксијем до села. На сијело. Узме такси, стави у картонску кутију нешто старо. То му као ствари. Па кад дође близу села замоли мајстора да стане, као хоће нешто да види или нешто да узме или повраћа или неки други посао да обавља, па иза првог шумарка побегне, а несрећни таксиста после дугог чекања да се Мањо врати, отвори ону кутију, кад тамо има шта видети, нека старудија само. Па чак и камење. Или пође на море и понесе доста малих и јефтиних транзистора. И тако шета плажом па кад види неки добар транзистор, а поред њега власник дремуца и слуша неку мелодију, он нађе ту станицу на свом транзисторчићу, узме велики транзистор, а мали остави. Кад се туриста пробуди, не може да се начуди:

јесте иста мелодија, јесте иста радио станица, али транзистор другачији. По десетак добрих, великих радио апарата у току само једне летње сезоне донесе кући и после продаје. Има, кажем, и код нас јајарица и цукелица, није да нема, али су примери чојства и јунаштва много бројнији.

Ето, рецимо, Мираш Јоксимовић и његових девет синова, као девет златних јабука. Као девет брата Југовића о којима народне песме певају.

После Другог светског рата, пошто су неки од њих били симпатизери НОБ-а, а уз то и сиромашни, понуђен им је део нашег имања. Као ми имамо вишка. И то више да би од нас одузели него што су баш волели њима да дају.

Али је Мираш, а он је говорио у име свих, то одлучно одбио говорећи: „Нећу да трујем ђецу”, а бојећи се клетве мог ђеда Јоксима који је био стар и слеп па после оперисан у Сарајеву и пред смрт прогледао. („Да сам знао шта ћу угледати, не би се ни оперисаво”). Јер је ђедо кад громови почну да тресу Дурмитор, који се налази наспрам наших кућа, кад прети олуја, кад се над селом наднесу тамни облаци и онако у пртишту, а слеп (још се није био оперисао), беле браде и беле косе, излазио испред куће и што га грло носи помаганисао: „О Дико Зиндо, пријатељу стари, потапаоче, аманет ти божији, тешки, води воду наоколо, у високе планине, ђе нема штете ни поштете...” И док дланом о длан облаци би се разилазили, Дико, ђедов пријатељ који се давно негде утопио, водио би их у високе планине. И одмах после тога би грануло сунце.

Знао је за то да ђед може да прокуне и да благосиља и Мираш. Јер је и његову летину од града спасавао. Па можда зато и није хтео наше. Они који нису знали, него су посегли за наше знају како су прошли. Али да о њима не причам. Него о Мирашу. И његовом чојству.

Кад се коси у нашем селу онда се и мрси. Оно најбоље што има за јело износи се на ливаду косцима. Није лако по цео дан млатити косом. Нарочито није лако ако је храна лоша. Зато има песма оддавнина:

Бијели лук цвеће бере, а цицвара земљу дера.

И док косидба траје, ретко се ко жени или удаје, а и они који су ожењени не спавају са женама све док и последњи откос не падне.

Најбољи косци у нашем крају били су девет брата Јоксимовића и њихов отац Мираш десети.

Без обзира где су били и шта су радили, они, кад дође време кошењу, долазе кући и помогну своме оцу, па после куда који мили моји.

Док су тако једног лета косили и причали о својим доживљајима, а одвојени од жена, добро храњени, причали о женама нарочито, најмлађи брат који се недавно био вратио са одслужења војног рока исприча како је у војсци лепо прошао, како је имао добре старешине, како је често излазио у град и како је имао девојку код које је одлазио и тамо преко викенда остајао.

И отац, Мираш, честит човек, је то слушао па га упита зашто је није довео. Јер, чим је ишао кући он је њој и нешто обећао, а ако је обећао, ред је да обећање испуни, јер је срамота варати, а грехота и срамота варати девојку, она му је поверовала, а он је преварио. То нема смисла и то не може бити.

- Ти кад си ишао тамо, ти си тамо и спавао?

- Јесам тато.

- Па са ким?

- Па са њом. Са ким би.

- Па што те је пустила?

- Рекао сам да ћу је оженити.

- Па што ниси?

- Тато, то се само тако каже. И женском је потребан неки изговор да би спавало.

- Значи, мора да лажеш?

- Па сви тако раде.

- Знам сви. Али ми смо Јоксимовићи. Ми нисмо сви. Него, синови, бацајте косе, спремајте се и идемо да спасавамо што се спасити од образа може. Да је нађемо, ако не буде због окаяног образа учинила нешто са собом, и да је доведемо.

Узалудни су били покушаји да се стари отац одврати и убеди да тако дуг пут не предузимају, да је највећи јек кошња, да то нису стара времена кад се до дате речи толико држало. Да је она сигурно нашла другог војника и тако даље и тако даље.

- Бацајте косе, рекао сам.

И побацијају синови косе. Обуку се лепо. Што они немају има у селу, јак је народ, а и неће дроње појести. Ту су обавезне кравате, и крену локалом до Пљеваља. Из Пљеваља аутобусом до Пријепоља, из Пријепоља возом, па опет аутобусом и тако: воз - аутобус, воз - аутобус, дан - ноћ, дођу у то место где је најмлађи Мирашев син служио војску.

Кад је отац те девојке дознао да су они потегли толики пут због његове ћерке није могао чудом да се начуди и дао је без речи, а можда мало и из страха да толики људи не заметну кавгу.

И доведу у село девојку.

Ослободе браћа најмлађег брата, а отац најмлађег сина, косидбе, наместе му кревет у једној засебној зградици, и ту њих двоје проведу неколико дана.

Можда десетог дана девојка, видећи, ваљда, где треба да проведе остатак живота, почне плакати да је пуста да се врати своме роду, а да их она ни за шта не криви. Сама је крива. Али ту да живи не може.

- Ми те не заустављамо - рекао је Мираш - Ми само нећемо да нешто обећамо па да обећање не испунимо. Ако се теби овде не допада, роде мој, ти слободно иди. Само да не буде „Јоксимовић ме обећао узети па слага“. Што имамо, као што си видела, од тебе не кријемо, а касарну и војску ти овде створити не можемо.

- Све је у реду, све је у реду - плакала је - само пуштајте ако сте побогу браћа и ти стари ако си побогу отац. Нека вам је са моје стране просто и алал. И алал вам вера на части и поштењу и чојству, како ви овде кажете.

Једанаестог дана девојку су лепо отпратили до Пљеваља на аутобус.

И наставили да косе. Придружио им се и најмлађи Јоксимовић.

Отац је био срећан јер је дато обећање његовог сина било испуњено.

Сад што девојка неће ту да живи или не може, или се боји вукова који ноћу завијају испод самих прозора, или змија што гмижу на сваком кораку - то је њен проблем. Ту они не носе никакву кривицу.

Има, опет кажем, и код нас јајарица и цукелица, као што је на пример Мањо. Али су примери чојства и јунаштва много бројнији. Мираш Јоксимовић, рецимо.

Пејко Гујаничић

ПРОМОЦИЈА 18. БРОЈА САВИНДАНА

ТЕКСТ И ФОТОГРАФИЈА, ФИЛМ И МУЗИКА...

У организацији МКК „Свети Сава” и Редакције часописа 18. број „Савиндана” представљен је у Дому културе у Пријепољу као мултимедијални догађај. Поред часописа присутној публици презентоване су награђене фотографије Зорана Павловића и документарни филм „Тичје Поље”.

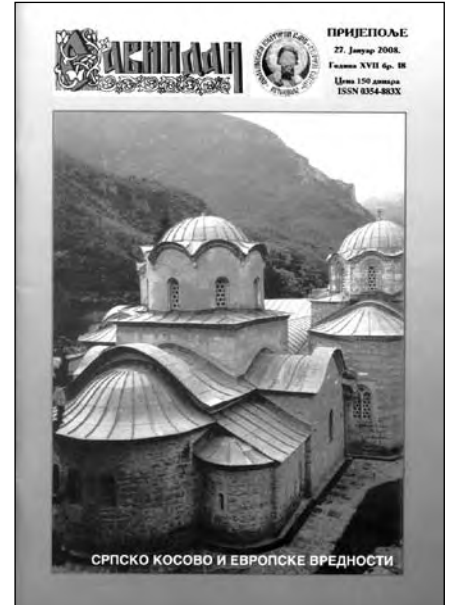
Промотер „Савиндана” био је дугогодишњи верни сарадник часописа Драгиша Милосављевић, историчар уметности из Ужица који је након анализе текстова који су у најновијем броју понуђени на 76 страна, истакао да се „Савиндан” ишчитава до следећег броја а потом чува у библиотеци као вредно штиво коме се поново враћамо.

Промоција 18. броја Савиндана увеличана је премијерним приказивањем документарног филма „Тичје Поље” уметничка креација продукцијске куће „Друид” из Новог Сада, настао у сарадњи са МКК „Свети Сава” и Друштвом за ревитализацију Рашке области „Врело”.

Поводом Савиндана - школске славе, а у циљу промовисања знања и образовања, Милешевски културни клуб, пре седам година, установио је награду коју додељује најбољем ученику наше општине. Милош Ловрић, ученик другог разреда Пријепољске гимназије постигао је резултате који су га сместили на прво место ранг листе па му је признање Милешевског културног клуба, на промоцији уручио Љубомир Шуљагић, директор Пријепољске гимназије.

Промоцију „Савиндана” својим фотографијама, наградама и присуством увеличао је и Зоран Павловић, фотограф из Београда и сарадник „Савиндана”.

У културно уметничком програму учествовали су чланови музичке етно групе „Путујући ћутук” из Новог Сада.

Драгиша Милосављевић,
промотер „Савиндана”

М.М.

СТУДЕНТИМА УЧЕНИЦИМА И ПРОСВЕТНИМ РАДНИЦИМА
ЧЕСТИТАМО
САВИНДАН - ШКОЛСКУ СЛАВУ

УНИВЕРЗИТЕТ У КРАГУЈЕВЦУ
УЧИТЕЉСКИ ФАКУЛТЕТ У УЖИЦУ
Трџ свейоџ Саве 36
31000 Ужице, Србија

Tel: +381 (0)31- 511- 078, 521-952 ** fax: + 381(0)31 - 511-078 ** E-Mail: ucfak@ptt.yu ucfak@ucfu.kg.ac.yu

СТУДЕНТИМА УЧЕНИЦИМА И ПРОСВЕТНИМ
РАДНИЦИМА ЧЕСТИТАМО

**САВИНДАН
ШКОЛСКУ СЛАВУ**

**УЧИТЕЉСКО ДРУШТВО
ПРИЈЕПОЉЈЕ**

ТИЧИЈЕ ПОЉЕ